

Diskussion

ANTIKRITISKE BEMÆRKNINGER TIL IVAN BOSERUPS ANMELDELSE AF DEN NYE UDGAVE AF ABBED WILHELMS BREVE

AF
C. A. CHRISTENSEN

Den af forskningsbibliotekar Ivan Boserup i dette tidsskrifts bd. 82, s. 113–120 fremsatte kritik af nyudgaven af *Epistolæ abbatis Willelmi* i *Diplomatarium Danicum* 1. rk. 3. bd. er som helhed af en så letfærdig og misvisende karakter, at den på det skarpeste må tilbagevises. Straks i begyndelsen, s. 114, fælder Boserup den dom, at den nye udgaves tekst »nærmest (er) identisk med Suhms tekst« og fortsætter: »Dette ville udgiverne utvivlsomt selv have opdaget på et eller andet tidspunkt, hvis de ikke havde været så letsindige at undlade at oplyse i apparatet om AM 1054s og Suhms læsemåder; hvad der meddeles i apparatet er imidlertid tilstrækkeligt til, at man efter læsning af nogle få sider mister tiltroen til udgavernes stemma og tekst«. Ikke sandt, læserne må afgjort få det indtryk, at nyudgaven nærmest er et optryk af Suhms gamle udgave i SRD. VI (1786), et forhold udgiverne oven i købet *letsindigt* undlader at gøre opmærksom på!

Hvor urimelig denne bedømmelse er, vil enhver straks kunne se ved at lægge de to udgaver ved siden af hinanden. Den nye udgave indeholder et væld af oplysninger af både tekstlig og historisk kommenterende art, der langt overgår hvad der findes af tilsvarende art i Suhms gamle udgave. Boserup ser bort fra denne side af sagen, hans anmeldelse er i virkeligheden ikke en egentlig anmeldelse, men en veritabel nedrakning af enkelte punkter, som oftest på forkerte og letkøbte præmisser. Hårde ord, men lige for lige.

Boserup begynder straks – »efter nogle stikprøveundersøgelser« – at opstille »et simpelt og veldokumenteret« stemma. Dette sidestilles med det af mig i *Diplomatarium Danicum* konstruerede. Hans stemma, der er langt mindre kompliceret end mit, hviler, siger han, »på nogle forholdsvis banale codicologiske iagttagelser« og formuleres således: »Fra Arne Magnussens bevarede indholdsfortegnelse til Bartholins Collectanea véd vi, at der efter en afdeling Wilhelmbreve fulgte en afskrift scholier til Adam af Bremen. Disse scholier findes samme sted i *c* og bekræfter til overflod, at *c* er skrevet af direkte efter *A*. Udgavernes regnestykke s. 415–16 tager ikke hensyn til varierende skrifttæthed i *A*«.

O sancta simplicitas, med hvilken lethed, ja letsind behandles ikke her et speget bartholinsk problem! I sin tid (1933) udgav Alfred Otto *Liber Daticus Roskildensis* på grundlag af en afskrift i Bartholins Collectanea *F*. I 1950 gjorde jeg opmærksom

på, at der i et andet bartholinsk håndskrift, *Additamenta* 82 – også skrevet af ham selv – fandtes et andet og fyldigere udtog af gavebogen, *Supplement til Liber Daticus Roskildensis* (Kirkehist. Saml. 6. rk. VI, s. 359–82). Men selv i denne fyldigere bartholinske udformning drejer det sig stadigvæk ikke om en komplet afskrift af gavebogen, kun om et fyldigere udtog.

I den af Boserup påberåbte indholdsfortegnelse til det tabte bartholinske bind *A* skriver Arni Magnusson, at der på s. 346–56 i bindet fandtes: *Epistolæ S. Willelmi abbatis quas prima vice exscribere omisit Bartholinus, pertinentes ad pag. 133 supra* (d.v.s. til afsnittet 133–211). Umiddelbart kan man læse dette som et vidnesbyrd om, at Bartholin har fået øje på og rettet en tidligere begået lapsus. Men det kan også med henvisning til Bartholins fremgangsmåde ved udskrifterne af *Liber Daticus* fortolkes på den måde, at et oprindeligt udtog udvides, uden at afskriften dermed bliver komplet. Og at dette må have været forholdet med Bartholins oprindelige udskrift i *A*, fremgår klart af flere forhold. Af Bartholins *Annales* fremgår, at han for Wilhelmbrevene I 2–5 henviser til håndskriftet *A* p. 346–47. Da disse brevnnumre i den trykte udgave fylder godt 6 tryksider (s. 439–45), kan disse numre på s. 346–47 i *A* kun have været registrerede. Når Boserup afviser dette ræsonnement (»regnestykke«) med en henvisning til, at »udgiverne ikke tager hensyn til varierende skrifttæthed i *A*«, er det en letfærdig argumentering. Letfærdigt er det også, at Boserup helt forbigår, at Bartholin i sine *Annales* for prologens og Lombardusafsnittets vedkommende, Lib. I 1–17, kun henviser til *A* p. 133–34, forhold der uimodsigeligt viser, at Bartholins oprindelige plan med Wilhelmstoffet i *A* ikke har været en komplet afskrift af membranhandskriftet (*Caspa Cypriani ordo* 3), men et udtog efter skøn, suppleret med en registrering. Boserup kan nok anerkende, at benyttelsen af *Annales* er »ny og betydningsfuld«, men så føjes straks æselsparket til, »men der skal ikke mere end en lille misopfattelse af Bartholins interne henvisningssystem, for at der straks fremlægges en ganske ubegrundet og i sig selv ekstremt usandsynlig teori om, at Bartholin ikke var tilfreds med afskriften i *A* og derfor iværksatte en ny og meget bedre« (s. 117). Den »ekstremt usandsynlige teori« bygger nu ikke på »en lille misopfattelse«, den bygger på den kendsgerning, at den ukomplette afskrift i *A* ikke kan have været forlæg for den komplette afskrift i *c*.

Bartholins *Collectanea A* brændte 1728 i den bekendte historiker Hans Grams hjem. To håndskrifter, Gl. Kgl. Saml. fol. 1115 og 1116 (*c*¹ og *c*²) har tilhørt ham og er skrevet for ham. De indeholder den komplette Wilhelmtekst (for så vidt dette var muligt på grund af det stærkt ødelagte membranhandskrift), altså også teksten til de dele, som ikke har været afskrevet i *A*. Da Bartholin kort før sin død (1690) i 1689 udtaler, at han har afskrevet hele membranhandskriftet *Caspa Cypriani ordo* 3, må det nødvendigvis være ham der har udarbejdet denne komplette Wilhelmtekst, som Gram så lader afskrive i *c*¹ og *c*². Nybearbejdelsen fremgår ydermere af det henvisningssystem, som findes i *c*¹, men da Boserup mener at kunne forklare dette på anden måde, skal jeg for at undgå unødigt diskussion lade det argument ligge og lade hovedargumentet være det forhold, at *c*¹ og *c*² indeholder stof, som ikke fandtes i *A*. Når Arni Magnusson ikke i sin nævnte indholdsfortegnelse omtaler denne nybearbejdede tekst, er den rimelige forklaring den, at han, der siden 1683 var Bartholins amunuensis, har skrevet denne fortegnelse, inden

Bartholin mod slutningen af sin levetid nybearbejdede Wilhelmteksterne. Under alle omstændigheder forsvinder værdien af Boserups »banale codicologiske« iagttagelse ud i den blå luft. Selvfølgelig kan Gram efter at have ladet sine skrivere tage afskrift af den forbedrede Wilhelmtekst også lade dem afskrive andre af revisionen uberørte stykker i A. Boserups banale codicologiske bevisføring er virkelig banal i ordets værste betydning.

Store ophævelser gør Boserup også s. 117 og 118 over udgiverne påståede »oprettelse af bog III«, et forhold, »som tydeligt afslører deres stærke binding til den bartholinske vulgata« (overlevering). Når Boserup iøvrigt i denne forbindelse skriver, at udgiverne selv betegner denne oprettelse af bog III som »en af de store forbedringer i forhold til Suhms udgave«, må man overrasket spørge: Hvor står det? Det må vel være Boserups egen rosende omtale s. 117 af den nye udgaves endegyldige placering af nogle hidtil hjemløse brevfragmenter, der står ham i hovedet. Men hele hans lange og sofistiske polemik mod vor påståede oprettelse af Lib. III er så inderlig overflødig, en kamp mod vejrmøller. Det er virkelig hverken os eller Bartholin († 1690), der »opretter« en 3. bog. Blandt meget andet synes Boserup ikke at kende A. S. Vedels afleveringsliste fra 1595: »S. Vilhelm, abbed udi Æbelholt hans sendebreve paa pergament, som haver været forfattet udi tre bøger... meget sønderevne«. At det er meget lidt, der er bevaret af Lib. III, kan udgiverne virkelig ikke gøre for.

Hård er Boserup ligeledes ved udgiverne angående tilkomsten af håndskriftet *d*. De har »ganske simpelt misforstået Arne Magnussens vantro latinske referat af det, som sælgeren af håndskriftet (Lygaard) meddelte ham (exaro betyder rigtignok »udarbejde«, men om håndskrifter slet og ret »afskrive« (s. 115)). Så ganske simpelt er det nu ikke. Det Lygaard havde fortalt Arne var, at mag. Jørgen Claussen havde exarasset håndskriftet »*non domo sed foris, et fortasse Romæ*«. Hvis den af Boserup docerede indsnævrende fortolkning er rigtig, har Claussen stjålet membranhandskriftet (Capsa Cypriani ordo 3) fra universitetsbiblioteket og ført det til udlandet. Herom forligger der ellers intet. På Suhms tid var traditionen den, at håndskriftet brændte 1728 i København.

Det skarpeste angreb og den mest misvisende bedømmelse bliver imidlertid fremsat på s. 116. Udgiverne skal på skæbnesvanger måde have undervurderet de fremragende håndskrifter *a* og *d* og overvurderet den bartholinske *c*-tekst. Han mere end antyder, at det ville få indgribende følger for tekstfastlæggelsen, hvis håndskrifterne *a* og *d* »blev sluppet løs«. Igen gives der læserne det indtryk, at udgiverne er inkompetente og Boserup i besiddelse af den overlegne viden. Hvad er faktum? For det første er det en kendsgerning, at det kun er i *c*¹ og *c*² – den bartholinske tekst – at hele teksten (med ganske få undtagelser) findes overleveret. I *d* mangler der tekstgrundlag for udgavens sider 529–76 og i *a* for siderne 429–440. Og selvfølgelig findes der også vitterlige fejl i *a* og *d*. For at nævne et konkret eksempel så har *d* s. 436 l. 26 læsemåden *Heuningwelle*, hvor *c*¹ har *Cuninguhelle* (Kongshele). Her må *d* givetvis forkastes. Når der iøvrigt i dette eksempel kun anføres to læsemåder, må læseren selvfølgelig være klar over, at dette ikke skyldes, at udgiverne har foretaget et vilkårligt udvalg af læsemåder, som man under indtryk af Boserup kunne forledes til at tro, men det forhold, at vedkommende

tekst ikke findes i *a*, *b*, *c*² og *e*. Selvfølgelig er valget blandt læsemåder langfra altid så simpelt som i det anførte tilfælde, og ligesom Boserup af og til uvilligt må indrømme, at vor udgave indeholder forbedringer, kan vi også nok indrømme ham, at vi blandt de tusinde læsemåder næppe altid har valgt den rette. Men det begrundes ingenlunde en så fordømmende formulering som den, Boserup fremsætter s. 116. »Sammenlagt resulterer disse tre fejlvurderinger (d.v.s. undervurderingen af *a* og *d* og overvurderingen af *c*) i en stærk overdreven tillid til *c-H-AM* grenen (det er da malplaceret og ukyndigt at nævne Holberg i denne sammenhæng!), hvorved teksten stort set bliver en gentagelse af Suhm's. Men medens Suhm's udgave er, hvad Suhms forord siger den er: *AM* + i nødstilfælde læsemåder hentet ind fra *a*, *b*, *c*, *d* eller *e* (om *e* siger Suhm dog, at dettes læsemåder *sine detrimento* kan forbigås), er den nye udgave ikke hvad den giver sig ud for at være, men Suhm's eklektiske tekst + en bunke varianter«. Det lyder stærkt, men har reelt intet andet indhold end, at både vort forlæg og Suhms forlæg (i andet led) går tilbage til Thomas Bartholins bearbejdede tekst. Og den kommer man nu engang ikke uden om. »Stort set« kan man selvfølgelig godt sige, at vor tekst er en gentagelse af Suhms, men mon Boserups stadige vendten tilbage til dette forhold ikke er en følge af en af Norvin uberettiget skabt forventning om, at en nyudgave principielt ville resultere i en hel anden tekst end den Suhm gav, jf. nedenfor. Udtrykket »Suhm's eklektiske tekst« dækker over det forhold, at Suhm som regel stiltiende supplerer eller retter sit forlæg (*AM* 1054 4°). Den vrissende og nedvurderende omtale af »en bunke varianter« dækker over det forhold, at vi, i langt højere grad end Suhm, anfører læsemåderne fra grundhåndskrifterne (*a*, *b*, *c*, *d*, *e*). Skal det være en fejl? Og ud over Suhm angiver vor udgave også tydeligt med < >, hvor der er foretaget rettelser i den overleverede tekst. Boserup kan nok harcellere over, at < x > måske er anvendt for rigeligt (s. 118), men kan dog ikke benægte, at der må have været åbenlyse fejl i membranhåndskriftet X, som må rettes, og at X selvfølgelig ikke kan have været abbed Wilhelms originalmanuskript. Det sker i denne tvungne form: »De nye udgivere opererer ligesom Suhm med X (membranhåndskriftet) som eneste archetypus, og selvom en henvisning til Suhm's korrekte (og Norvins fejlagtige) analyse havde været nyttig, er det afgjort værdifuldt, at Suhms synspunkt nu er genfremsat« (s. 119). Man skulle ikke tro, at problemet udførligt er blevet behandlet i *Indledning* s. 422–26 med argumenter, der er langt fyldigere end Suhms. Han siger nemlig meget lidt herom.

Sluttelig kan det til den nye udgaves forhistorie være på sin plads kort at anføre, at da jeg og Herluf Nielsen efter Lauritz Weibulls død fik betroet opgaven at færdiggøre 1. og 3. bind af 1. række af *Diplomatarium Danicum*, fik vi også overladt Weibulls materiale til udgivelse af abbed Wilhelms breve. Det bestod af ubearbejdede afskrifter (efter *AM* 1054 4°) af de breve, som Weibull følgende Norvin opfattede som »historiske breve«. Materialet findes i dag i Diplomatiets arkiv, jf. Nanna Damsholts bemærkning i *Abbed Vilhelms brevsamling* i *Historisk Tidsskrift* bd. 78 s. 3–4, der giver udtryk for den tidligere fase i udgivelsesarbejdet. Det uheldigtmæssige i at skelne mellem »historisk stof« og »fiktivt stof«, og i at lægge *AM* 1054 4° (Suhms forlæg) til grund, gjorde, at Det danske Sprog- og Litteraturselskab på mit forslag vedtog at udgive *hele* det bevarede Wilhelm-materiale efter de synspunkter, jeg siden har udviklet i *Indledning* til udgaven.